

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМ

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE FORMATION OF THE COMPETITIVE POTENTIAL OF PRODUCTION SYSTEMS

У статті досліджено підходи до трактування конкурентоспроможності підприємства та формування конкурентного потенціалу. Формування конкурентного потенціалу виробничих систем полягає в реалізації низки процесів щодо розвитку можливостей, розгляду альтернатив їх впровадження із цілеспрямованістю підвищити конкурентні позиції та розширити внутрішні і зовнішні ринки збуту продукції. Доведено, що при формуванні конкурентного потенціалу виробничих систем, важливим є виокремлення та класифікація внутрішніх й зовнішніх факторів впливу на ведення фінансово-господарської діяльності. Визначено характерні особливості конкурентного потенціалу виробничої системи, які необхідно враховувати для забезпечення ефективного управління конкурентоспроможністю підприємства. Охарактеризовано основи оцінювання рівня конкурентного потенціалу підприємства в контексті забезпечення стратегічного розвитку. Обґрунтовано напрями зростання ефективності управління конкурентним потенціалом під впливом трансформаційних процесів ринкового бізнес-середовища функціонування.

Ключові слова: конкурентоспроможність, управління підприємством, конкурентний потенціал, фактори впливу, ефективність управління конкурентоспроможністю.

The article examines approaches to the interpretation of enterprise competitiveness and the formation of competitive potential. The formation of the competitive potential of production systems consists in the implementation of a number of processes related to the development of opportunities, consideration of alternatives for their implementation with the goal of improving competitive positions and expanding internal and external product sales markets. The change in the market conditions of conducting financial and economic activities requires the determination of the level of competitive potential, competitive advantages, the study of internal and external factors of influence, the review of existing principles for enterprise management, which will ensure the adoption and successful implementation of management decisions. It has been proven that in the formation of the competitive potential of production systems, it is important to distinguish and classify internal and external factors influencing the conduct of financial and economic activities. The characteristic features of the competitive potential of the production system, which must be taken into account to ensure effective management of the enterprise's competitiveness, are determined. The basics of assessing the level of the company's competitive potential in the context of ensuring strategic development are characterized. The ways of increasing the efficiency of competitive potential management under the influence of transformational processes of the market business environment of functioning are substantiated. In the system of managing the competitiveness of the enterprise, a methodologically justified subsystem of assessment of both the economic parameters of financial and economic activity and the analysis of external and internal factors of influence should be implemented. The formation of the competitive potential of each enterprise depends on the management subjects involved in this process and the effectiveness of their influence on the management objects. In order to ensure the effectiveness of the management system of the competitiveness of the production system, it is important to substantiate the compliance of the processes of forming competitive potential with the selected strategic guidelines.

Key words: competitiveness, enterprise management, competitive potential, influencing factors, efficiency of competitiveness management.

УДК 658.65

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.84-18>

Цурканов М.А.

аспірант кафедри міжнародних економічних відносин, Хмельницький національний університет

Tsurkanov Maksym

Khmelnytsky National University

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси виробничих систем, викликані розвитком економіки, посиленням конкуренції зумовлюють внесення змін в підсистему управління конкурентоспроможністю. Результативність зазначеної підсистеми залежить від обраних цілей, методів, принципів, підходів, інструментарію формування конкурентного потенціалу підприємств. Змінність ринкових умов ведення фінансово-господарської діяльності вимагає визначення рівня конкурентного потенціалу, конкурентних переваг, дослідження внутрішніх та зовнішніх факторів впливу, перегляд існуючих принципів до управління підприємством, що дозволить забезпечити прийняття та успішну реалізацію управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Від ефективності діяльності виробничих систем залежить рівень розвитку економіки країни в цілому. Через те, багато праць вітчизняних та зарубіжних

науковців присвячені саме дослідженню питань формування ефективної системи управління конкурентоспроможністю, збільшення конкурентних переваг, формування конкурентного потенціалу, забезпечення конкурентоспроможності продукції підприємства. Серед них, варто виокремити праці таких науковців як: Дмитрієв І.А., Дюжев В.Г., Кирчата І.М., Лисиця Д.О., Малик О.В., Нестеренко С.А., Нижник В.М., Посохов І.М., Селєнцова Г.О., Сміт А., Хікс Дж., Цибульська Е.І., Чепіжко О.В., Чумак Л.Ф., Шершенюк О.М. та ін.

Зміна впливу зовнішніх факторів на діяльність виробничих систем, функціонування в умовах невизначеності, посилення конкурентного бізнес-середовища функціонування дають підстави надалі досліджувати теоретико-методичні основи формування конкурентного потенціалу із визначенням напрямів його підвищення в сучасних ринкових умовах.

Постановка завдання. Метою статті є визначення та обґрунтування основ формування конкурентного потенціалу підприємств, сучасних проблематичних аспектів забезпечення їх конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цибульська Е.І. наголошує, що довгий час конкурентоспроможність розглядалася здебільшого при дослідженні питань в напрямі управління маркетингом та стратегічного управління, що було пов'язано із необхідністю вивчення ринкового оточення та окреслення стратегічних орієнтирів розвитку. Водночас, на сьогодні конкурентоспроможність підприємства є доволі розповсюдженою для теоретико-методичних досліджень категорією різними економічними науками. У загальному розумінні, авторка пропонує розглядати конкурентоспроможність підприємства як його можливість протистояти іншим конкуруючим суб'єктам на ринку та здатність їх перемагати [1, с. 67–68]. Посохов І.М., Чепіжко О.В., Дюжев В.Г., Лисиця Д.О., досліджуючи поняття конкурентоспроможності підприємства зазначають, що отримання відповідного її рівня залежить від організаційної складової господарюючого суб'єкта, інтеграції та реконфігурації його можливостей [2, с. 184–185].

Конкурентний потенціал підприємства науковцями обґрунтовується доволі різносторонньо: як узагальнення можливостей та ресурсного забезпечення; як система взаємодії ресурсів; як можливість суб'єкта створювати конкурентні переваги; як узагальнення ресурсів, компетентностей та можливостей під впливом яких формуються конкурентні переваги [3].

Формування конкурентного потенціалу виробничої системи полягає в реалізації низки процесів щодо розвитку можливостей, розгляду альтернатив їх впровадження із цілеспрямованістю підвищити конкурентні позиції та розширити внутрішні та зовнішні ринки збуту продукції. Формування конкурентного потенціалу є непростим процесом, так як при його формуванні потрібно системно врахувати розвиток кожної складової потенціалу підприємства. Під «системним врахуванням кожного елемента потенціалу» господарюючого суб'єкта, ми розуміємо його виокремлення, проведення досліджень, оцінювання в кожній сфері діяльності підприємства. В даному випадку прослідковуються взаємозв'язки та взаємовпливи формування конкурентного потенціалу й формування складових економічного потенціалу суб'єкта. При формуванні конкурентного потенціалу виробничих систем, обов'язковим є диференціація внутрішніх і зовнішніх факторів впливу та, в подальшому, виокремлення факторів (позитивної або негативної дії), які спричиняють найбільший вплив на бізнес-процеси.

Зовнішні фактори впливу на формування конкурентного потенціалу можна диференціювати

на фактори мікросередовища та фактори макросередовища. Загалом, до них відносять: стан економіки країни; політико-правові фактори; науково-технологічні; демографічні; соціально-культурні; екологічні. В аспекті мікросередовища функціонування виробничої системи до зовнішніх факторів, які впливають на формування конкурентного потенціалу слід віднести: рівень попиту на продукцію; розвиток галузі до якої належать суб'єкт; співпраця із постачальниками сировини, матеріалів, обладнання та ін.; можливості надходження ресурсів; рівень галузевої конкуренції. Зазначимо, що суттєвого впливу на зовнішні фактори формування конкурентного потенціалу виробничої системи управлінський персонал немає. У більшості випадків, на практиці діяльності як вітчизняних, так і зарубіжних підприємств використовуються інструменти адаптації до змін умов зовнішнього середовища. Такий адаптаційний інструментарій формують у вигляді напрямів, конкретних дій, які має виконати суб'єкт господарювання за суттєвого впливу того чи іншого зовнішнього чинника. Особливо, це стосується ризиків та загроз, до яких важливо використовувати прийоми антикризового менеджменту, ризик-управління та ін.

Внутрішніми факторами впливу на конкурентний потенціал та, в цілому, на конкурентоспроможність підприємства є: стан основних засобів (знос обладнання та устаткування; рівень новизни матеріально-технічної бази); рівень кваліфікації та компетентності управлінського персоналу та провідних фахівців структурних підрозділів підприємства; фінансово-ресурсне забезпечення; рівень ефективності реалізації поставлених поточних та стратегічних напрямів розвитку; рівень конкурентоспроможності продукції (якість виробів, сервісного обслуговування); ефективність маркетингової підсистеми управління та ін. Зазначені вище фактори, в значній мірі, є підконтрольними управлінському персоналу, а отже провідні менеджери можуть вносити зміни організаційного, структурного характеру з метою формування та розвитку конкурентного потенціалу.

Оцінювання безпосереднього оточення підприємства починають з аналізу параметрів попиту на продукцію та факторів, що безпосередньо взаємодіють із підприємством, із постачальників і конкурентів, які є найбільш значущими для підприємства. За необхідності до вітчизняних факторів мікросередовища можуть бути додані іноземні споживачі, посередники, конкуренти і партнери, а також може бути вивчений ринок робочої сили для трудомістких виробництв [4, с. 473].

Дмитрієв І.А., Кирчата І.М., Шершенюк О.М. вважають, що потенціал конкурентоспроможності підприємства можна визначити як комплексну порівняльну характеристику потенціалу, яка відображає ступінь переваги сукупності індикаторів якості вико-

ристання ресурсів та організації взаємозв'язків між ними, що визначають ефективність потенціалу на певному ринку в певний проміжок часу, щодо сукупності індикаторів підприємств-аналогів [5, с. 105].

Як кожній економічній категорії, конкурентному потенціалу виробничої системи притаманні ряд характеристик. Конкурентний потенціал знаходиться у взаємозалежності від ефективності використання існуючих ресурсів та тих, які потенційно може залучити господарюючий суб'єкт в процесі виробництва та збуту продукції. Підвищення конкурентного потенціалу залежить як від конкурентоспроможності продукції, так і від розвитку, в цілому, конкурентоспроможності господарюючого суб'єкта. Така взаємозалежність прослідковується на усіх вищих рівнях управління (галузевий рівень економіки, макрорівень). Закономірним є те, що конкурентний потенціал виробничої системи може бути визначений та оцінений за умови наявності на ринку підприємств-конкурентів.

Для забезпечення необхідного рівня конкурентного потенціалу господарюючого суб'єкта, Селезньова Г.О. пропонує використовувати підхід, що ґрунтується на «оцінці розриву між необхідними і фактичними параметрами його елементів». Зазначений науково-методичний підхід базується на таких етапах як:

- оцінювання фактичного потенціалу підприємства;
- обґрунтування стратегії розвитку;
- моделювання необхідних конкурентних переваг підприємства та параметрів потенціалу, які їх забезпечують;
- оцінювання стратегічного розриву, розроблення варіантів його скорочення;
- визначення напрямів перетворення об'єкта і суб'єкта управління;
- розроблення механізму формування конкурентоспроможного потенціалу;
- перетворення об'єкта і суб'єкта управління [6, с. 87].

З метою зростання ефективності управління конкурентним потенціалом підприємства можна використовувати модель, що складається із трьох базових елементів (блоків): перший – конкурентний аналіз, який поєднує в собі внутрішнє середовище підприємства, зовнішнє середовище підприємства, внутрішні конкурентні можливості та можливості конкурентного оточення; другий – формування конкурентного потенціалу, який здійснюється шляхом порівняння сильних сторін конкурентної позиції підприємства та конкурентів, виявлення ключових чинників успіху, які забезпечують конкурентну раціональність підприємства та стійкі конкурентні переваги, визначення конкурентного потенціалу, виявлення слабких сторін конкурентної позиції підприємства та конкурентного ризику; третій – управління конкурентним потенціалом, мета якого – використання мінімально

необхідної кількості ресурсів для досягнення максимального результату в потрібний час, у потрібному місці, планування використання потенціалу відповідно до вибраної стратегії [7, с. 218].

В системі управління конкурентоспроможністю підприємства повинна бути впроваджена методично-обґрунтована підсистема оцінки як економічних параметрів фінансово-господарської діяльності, так і аналізу зовнішніх та внутрішніх чинників впливу. Останні, можуть диференціюватися в розрізі складових потенціалу підприємства: виробничого, інноваційного, фінансового, інвестиційного, управлінського, трудового. Ефективна підсистема оцінювання усіх напрямів діяльності підприємства із визначенням поточних негативних факторів впливу, ризик-середовища функціонування, причин відхилень фактично отриманих значень показників від запланованих, дозволить удосконалити інформаційне забезпечення на основі якого приймаються управлінські рішення в напрямі забезпечення конкурентоздатності господарюючого суб'єкта.

Висновки з проведеного дослідження. Формування конкурентного потенціалу кожного підприємства залежить від задіяних в даному процесі суб'єктів управління та результативності їх впливу на об'єкти управління. Від компетентності управлінського персоналу, його кваліфікаційних здібностей залежатиме побудова та реалізація механізму розвитку потенціалу в аспекті підвищення кожної складової. Тобто, в процесах формування та підвищення конкурентного потенціалу потрібно відштовхуватися від обґрунтування його взаємозв'язків із елементами економічного потенціалу підприємства. Підвищення конкурентного потенціалу виробничих систем залежить від обраних методів щодо оцінювання його складових, аналізу внутрішніх та зовнішніх факторів впливу для прийняття в подальшому ефективних управлінських рішень. З метою забезпечення ефективності існуючої підсистеми управління конкурентоспроможністю виробничої системи, вагомим є обґрунтування відповідності процесів формування конкурентного потенціалу обраним стратегічним орієнтирам, місії та стратегіям розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Цибульська Е. І. Конкурентоспроможність підприємства : навч. посіб. Харків : Вид-во НУА, 2018. 320 с.
2. Посохов І. М., Чепіжко О. В., Дюжев В. Г., Лисиця Д. О. Управління конкурентоспроможністю промислових підприємств в умовах невизначеності : монографія. Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2022. 252 с.
3. Варга В. П. Конкурентний потенціал як основа стабільності підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7750>
4. Стахова М. В., Малик О. В. Конкурентний потенціал як основа формування конкурентоспроможності

підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 16. С. 468–473.

5. Дмитрієв І. А., Кирчата І. М., Шершенюк О. М. Конкурентоспроможність підприємства : навч. посіб. Харків : ФОП Бровін О.В., 2020. 340 с.

6. Селезньова Г. О. Формування конкурентного потенціалу підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2021. Вип. 53. С. 85–90.

7. Чумак Л. Ф., Котляр Г. В. Теоретичні підходи до визначення та управління конкурентоспроможністю потенціалу підприємства. *Бізнес-Інформ*. 2013. № 1. С. 215–219.

REFERENCES:

1. Tsybulska E. I. (2018) *Konkurentospromozhnist pidpriemstva* [Competitiveness of the enterprise]. Kharkiv: Vyd-vo NUA. (in Ukrainian)

2. Posokhov I. M., Shepizhko O. V., Diuzhev V. H., Lysytsia D. O. (2022) *Upravlinnia konkurentospromozhnistiu promyslovykh pidpriemstv v umovakh nevyznachenosti* [Management of the competitiveness of industrial enterprises in conditions of uncertainty]. Kharkiv: Vydavnytstvo Ivanchenka I. S. (in Ukrainian)

3. Varha V. P. (2020) Konkurentnyi potentsial yak osnova stabilnosti pidpriemstva [Competitive potential as the basis of enterprise stability]. *Efektivna ekonomika*, no. 3. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=77>

4. Stakhova M. V., Malyk O. V. (2017) Konkurentnyi potentsial yak osnova formuvannia konkurentospromozhnosti pidpriemstva [Competitive potential as a basis for the formation of the enterprise's competitiveness]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, vol. 16, pp. 468–473.

5. Dmytriiev I. A., Kyrchata I. M., Shersheniuk O. M. (2020) *Konkurentospromozhnist pidpriemstva* [Competitiveness of the enterprise: education]. Kharkiv: FOP Brovin O.V. (in Ukrainian)

6. Seleznova H. O. (2021) Formuvannia konkurentnoho potentsialu pidpriemstva [Formation of the competitive potential of the enterprise]. *Infrastruktura rynku*, vol. 53, pp. 85–90.

7. Chumak L. F., Kotliar H. V. (2013) Teoretychni pidkhody do vyznachennia ta upravlinnia konkurentospromozhnistiu potentsialu pidpriemstva [Theoretical approaches to determining and managing the competitiveness of an enterprise's potential]. *Biznes-Inform*, no. 1, pp. 215–219.